

NEVTRALNE OBLIKE (POLJ. *NEUTRATYWY*) KOT PREDLOG JEZIKOVNEGA IZRAŽANJA SPOLNE NEBINARNOSTI V POLJŠČINI

Maria Zofia Wtorkowska

Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana
mariazofia.wtorkowska@ff.uni-lj.si

DOI:10.4312/Obdobja.43.407-415

V prispevku bomo predstavili jezikovne prakse, ki jih predlagajo spolno nebinarne osebe za izražanje lastnih identitet v poljščini. Obravnava temelji na jezikovnem gradivu s spletne strani zaimki.pl. Na njej so predstavljeni predlogi novih oblik – inovacij, ki se nanašajo na različne besedne vrste: samostalnike, pridevnike, zaimke in glagole. Osebe, katerih spol se ne umešča v moško-ženski (binarni) spolni sistem, ponujajo možnosti različnih oblik kot odraz vključujoče rabe jezika. Analizo omejujemo na t. i. nevtralne oblike (polj. *neutrattywy*). Proučujemo postopke njihovega nastajanja in vzorce pregibanja ter možnosti uresničevanja te prakse v vsakodnevni jezikovni rabi.

spol v jeziku, nebinarnost v jeziku, nevtralne oblike, jezikovna inovacija, sodobna poljščina

This article presents a proposal for the linguistic expression of gender non-binarity in Polish. It is based on linguistic material from the pronouns.pl website, which presents suggestions for new forms referring to various word types: nouns, adjectives, pronouns, and verbs. The discussion centers on the linguistic practices proposed by gender non-binary persons to express their own identities in Polish. Those whose gender does not align with the male–female (binary) gender system are offered the possibility of different forms as a reflection of inclusive language use. This analysis focuses on so-called neutral forms (Pol. *neutrattywy*). It examines the processes of their formation and patterns of inflection, as well as the possibilities of realizing this practice in everyday language use.

gender in language, non-binarity in language, neutral forms, linguistic innovation, modern Polish

1 Uvod

Družbene potrebe so nedvomno katalizator jezikovnega razvoja, toda »vsaka sprememba v določeni podrobnosti prinaša posledice, ki so lahko zanjo ugodne ali pa jo ovirajo« (Klemensiewicz 1982: 701). Trenutno se predlogi takih sprememb – skupaj z jezikovnimi inovacijami¹ – pojavljajo v okviru t. i. nebinarnega in spolno

1 Po Markowskem (2007: 41) inovacijo razumemo kot »vsak novi element v besedilu, rabi, normi ali sistemu. Inovacija je tako [...] nov besedotvorni model [...] kot tudi nov izraz, nov pomen ali tudi nova frazeološka enota.«

nevtralnega jezika,² npr. na spletni strani zaimki.pl.³ Njeni avtorji se opredeljujejo kot Kolektiv »Svéta nevtralnega jezika« (Kolektyw »Rady Języka Neutralnego«) in – kot sami pravijo – »sestavljajo vsestranski kompendij védenja o nebinarnem, spolno nevtralnem in inkluzivnem jeziku.«⁴ Projekt [Zaimki.pl](http://zaimki.pl) ustvarjajo prostovoljci, mdr. polonisti, ki trdijo, da je »poljska slovnica zapletena in spolno zelo zaznamovana«;⁵ obenem opažajo, da v poljskem slovnicih sistem obstajajo možnosti za spolno nevtralne oblike. Na spletni strani so dostopne povezave do primerov uporabe (v enostavnih povedih in besedilih v literaturi, tisku, filmih, nadaljevanjih, glasbi) zaimkov in drugih oblik, ki lahko izražajo spol – ne le normativnih *on* in *ona*, temveč tudi nebinarnih v srednjem spolu oz. nespolnih. Avtorji omenjene spletne strani poudarjajo, da uporaba nebinarnih oblik pomeni spoštovanje potreb in želja oseb, ki se opredeljujejo kot nebinarne, obenem pa je izraz podpore tej skupnosti. Če te oblike uporabljajo tudi cispolne osebe, to – podobno kot velja za feminativne – pripomore k njihovemu širjenju in uveljavljanju v jeziku. Omenjena stran je skrbno zasnovana, upošteva slovnicih posebnosti poljščine in se nanje pogosto sklicuje (čeprav ne brez jezikoslovnih napak) pri razlagi tvorbe jezikovnih inovacij, ki izkoriščajo potencial slovnicih sistema poljskega jezika.

2 Slovnicih spol v poljščini

Poljščina spada med spolno zaznamovane jezike. Slovnicih spol se v poljščini (tudi v drugih slovanskih jezikih) izraža s končnicami pri večini glagolskih oblik, pri samostalnikih, pridevnikih, nekaterih oblikah zaimkov in števnikov ter tudi z besedotvornimi obrazili. V poljščini razlikujemo pet slovnicih spolov: moški za osebe (*pisarz* 'pisatelj'), moški za živo (*kot* 'mačka'), moški za neživo (*samochód* 'avto'), ženski (*dziewczyzna* 'dekle', *papuga* 'papiga', *książka* 'knjiga') in srednji (*dziecko* 'otrok', *cielę* 'tele', *jablko* 'jabolko'). Le samostalnikom moškega spola se dodatno pripisujeta podkategoriji živo/neživo ter osebno/neosebno. V množini pod nemoškoosebni spol spadajo tako moški živi neosebni (*chomiki* 'hrčki') kot tudi neživi samostalniki (*słowniki* 'slovarji'), poimenovanja živali in stvari ženskega in srednjega spola (*małpy* 'opice', *torebki* 'torbice'; *szczenięta* 'ščeneta', *drzewa* 'drevesa') ter tudi poimenovanja oseb ženskega spola (*panie* 'gospe'). Ob nasprotju živo : neživo torej v množini obstaja še nasprotje moške osebe : vse preostalo. To se formalno kaže v končnici *-owie* imenovalnika množine (*panowie* 'gospodje'), ki jo imajo le moškoosebni samostalniki (ob tej sicer tudi končnice *-i/y/-e*, vendar si te delijo z nemoškoosebnimi), ter v poenotenju oblik tožilnika in roditelja množine (Wtorkowska 2021: 88–89, 2019: 224–225) – v ednini pa to enako kot v slovenščini velja za vse žive samostalnike moškega spola. Dobro je torej vidno, da so oblike za

2 Te termine razumemo kot »sistem jezikovnih sredstev, ki služijo za vpeljavo zahteve po inkluzivnosti, kadar govorimo o osebah, ki se z binarno razdelitvijo spola ne identificirajo« (Walkiewicz 2022: 87).

3 O jezikovni problematiki nebinarnosti spola v poljščini pišejo mdr. Andrzej S. Dyszak (2024), Małgorzata Gębka-Wolak (2022), Ewa Kołodziejek (2022: 30), Aleksandra Walkiewicz (2022).

4 <https://zaimki.pl/> (dostop 23. 4. 2024)

5 Manifest Niebinarnej Polszczyzny (dostop 5. 5. 2024).

moške osebe v poljščini glede na ostale na neki način privilegirane⁶ – kar po mnenju avtorjev spletne strani zaimki.pl »negativno vpliva na zastopanost oseb drugih spolov in izkrivlja naše dožemanje sveta.«⁷

Srednji (polj. *nijaki*) spol je lastnost samostalnikov, ki jim – na podlagi kriterijev v določeni slovnici – ni mogoče pripisati ne moškega ne ženskega spola; značilen je tudi za oblike in končnice pridevnikov, glagolov, nekaterih števnikov in zaimkov, ki se na tovrstne samostalnike nanašajo (WSJP). Pridevnik *nijaki* (tvorjen iz *jaki* 'kakšen' z nikalno predpono *ni-* 'ne') se v poljščini poleg slovničnega pomena uporablja tudi v pomenu 1. brezbarven 'ki nima značilnih, izrazitih potez'; 2. *nekdaj* 'nobeden' (WSJP). Nastopa v zvezah tipa *nijaki kolor* 'pusta, mat/nevtralna barva', *nijaka twarz* 'pust, prazen obraz', *nijakie spojrzenie* 'pust, prazen pogled'. Razumljivo je (ker se *nijaki* v poljščini povezuje s čim vsakdanjim, povprečnim, brezbarvnim, pustim, nezanimivim, kakršnimkoli), da avtorji spletne strani zaimki.pl raje govorijo o **nevtralnem spolu** (iz lat. pridevnika *neuter*, *neutra*, *neutrum*), ki vključuje izraze za nebinarne osebe.

3 Oblike, ustrezne nevtralnemu spolu (polj. *neutrality*) – opis in analiza

Na spletni strani zaimki.pl pod hiperpovezavo »samostalniki« najdemo štiri predloge rešitev in inovacij v okviru t. i. nebinarnega oz. spolno nevtralnega jezika za poljske nebinarne oblike, ki so – po analogiji s feminativi – poimenovane *nevtrativi*, *dukativi*, *osebativi* in *iksativi*. Zaradi prostorske omejitve prispevka v nadaljevanju predstavljamo le nevtrative, pri katerih gre v glavnem za jezikovne inovacije, analiziramo njihove tvorbene postopke in pregibanje. Gradivo črpamo izključno z internetne strani zaimki.pl, ki jo vodi in dopolnjuje Kolektiv »Svéta nevtralnega jezika«, zato pri primerih njihovega vira ne navajamo. Pri analizi uporabljamo klasično razumljen strukturalni model, kot je opisan mdr. v *Gramatyki współczesnego języka polskiego* (Grzegorzczkowska, Laskowski, Wróbel 1999).

3.1 Nevtralni samostalniki

Nevtrativi so samostalniki, ki so glede na kategorijo spola nezaznamovani (srednji spol) in so v opoziciji do samostalnikov za ženske oz. moške osebe, npr. *student* (m. sp.) – *studentka* (ž. sp.) – *studencie/studentum/studentko* (nevtralni spol); *artysta* (m) – *artystka* (f) – *artyszcze/artyszczę/artystum* (n). Pod nevtrativi avtorji spletne strani zaimki.pl razumejo oblike, ki so tvorjene po analogiji z ustaljenimi besedami srednjega spola. Poljski samostalniki srednjega spola imajo štiri končnice (*-o*, *-e*, *-ę* in *-um*), ki se jih lahko potencialno uporabi za tvorbo nevtralnih oblik. Čeprav avtorji spletne strani pri nevtrativih govorijo o končnicah *-rze*, *-cze*, *-o*, gre pri teh za obrazila,

6 Na tem mestu je smiselno opozoriti na zadnje ugotovitve Szpyre-Kozłowske (2024: 18), da »dosedanje raziskave generičnih moških poimenovanj – tako jezikoslovne kot psihološke –, ki v različnih državah potekajo že desetletja, krhajo tezo, da so ta poimenovanja povsem inkluzivna, in kažejo na negativne posledice njihove rabe.«

7 Słowniki neutralnego i niebinarnego języka (dostop 18. 4. 2024).

s katerimi se tovrstne oblike tvori. Zgradba analiziranih tvorjenk razkriva dvojno motiviranost: izpeljujejo se ali iz moških ali ženskih oblik.

Če kot motivirajoče razumemo samostalnike za moške osebe, je obrazilo priponsko s spremeno in končnico (npr. *dziennikarz* 'novinar' (m) → *dziennikarcze* (n), *pisarz* 'pisatelj' (m) → *pisarcze* (n), *tancerz* 'plesalec' (m) → *tancercze* (n): k besedotvorni podstavi, v izglasju katere prihaja do premene [ž : r], dodamo pripono *-cz-*, sklanjatev pa se spremeni v srednjo s končnico *-e* ali priponsko s končnico (npr. *absolwent* 'alumen' (m) → *absolwentcze* (n), *abonent* 'naročnik' (m) → *abonentcze* (n)). Potencialne dvojnične oblike z *-e*, ki jih lahko interpretiramo tudi kot paradigmatске tvorjenke iz samostalnika za moške osebe, se v *Slovarju poljskih nevtrativov* (Słownik Neutratywów Języka Polskiego)⁸ navajajo le pri izbranih samostalnikih, ki imajo zgradbo obravnavano podobno, npr. pri iztočnici *dziennikarz* → *dziennikarze* – že npr. pri *pisarz* ali *tancerz* pa jih ni. V mnogih izpeljankah z obrazilom *-e* se pojavlja izglasna premena na koncu besedotvorne podstave (samostalniki za moško osebo), npr. [c : č]: *twórca* 'ustvarjalec' (m) → *twórcze* (n); [d : dž; a : e]; *sąsiad* 'sosed' (m) → *sąsiedzie* (n); [k : č]: *Polak* 'Poljak' (m) → *Pol(a)cze* (n) – tu lahko tudi s ktnitvijo, brez *-a-*; [r : ž]: *autor* 'avtor' (m) → *autorze* (n); [t : ć]: *student* 'študent' (m) → *studencie* (n); [st : šč]: *artysta* 'umetnik' (m) → *artyszcze* (n).⁹ Večina teh premen se pojavlja tudi v imenovalniških oblikah za moške osebe, novost pa je nastanek dvojničnosti zaradi *st* : *szcz* namesto uveljavljene [st : ść], npr. pri samostalnikih na *-ista/-ysta*, np. *turysta* 'turist' (m) → *turyszcze* (n) – v množini *turyszcza* (*turysści*).

Če kot motivirajoče dojemamo samostalnike za žensko osebo (npr. *dziennikarka* 'novinarka' (f) → *dziennikarcze* (n), *pisarka* 'pisateljica' (f) → *pisarcze* (n), *tancerka* 'plesalka' (f) → *tancercze* (n), tudi *absolwentka* 'alumna' (f) → *absolwentcze* (n)), je obrazilo končnica s spremeno – spremembo sklanjatvenega vzorca spremlja premena končnega glasu besedotvorne podstave [k : č]. Dva podobna tipa motivacije je mogoče pripisati samostalnikom nevtralnega spola na *-e*, ki izvirajo ali iz prevzetih oblik za moške osebe s končajem *-log* (*stomatolog* → *stomatoloże*, *psycholog* → *psycholoże*; tu se spremeni sklanjatveni vzorec ob premeni v izglasju [g : ž] – izpeljava s spremeno in spremembo sklanjatvenega vzorca) ali iz ženskih oblik (*stomatolożka* → *stomatoloże*, *psycholożka* → *psycholoże*) s ktnitvijo podstave za morfem *-k-* in spremembo sklanjatvenega vzorca – izpeljava s ktnitvijo in spremembo sklanjatvenega vzorca.

Po besedah avtorjev spletne strani se nevtrative redkeje tvori s priponskim obrazilom *-rcze*, npr. *e-palacz* 'e-kadilec' – *e-palaczka* 'e-kadilka' → *e-palarcze* (n)

8 Po poljskih pravopisnih načelih bi morala biti v naslovu z veliko začetnico zapisana le prva beseda, torej Słownik **n**eutratywów **j**ęzyka **p**olskiego. Slovar predstavlja zbirko predlogov potencialnih oblik, tvorjenih po analogiji z normativno ustreznimi besedami srednjega spola.

9 Avtorji spletne strani proces nastanka novih oblik včasih razlagajo nekoliko poenostavljeno, in sicer kot rezultat sklapanja (v celoti ali deloma) besedotvorne podstave enega samostalnika moškega spola z izglasnim elementom ali le končnico drugega (naključnega!) samostalnika srednjega spola – torej kot izpeljanke s spremembo sklanjatvenega vzorca, npr. *ten artysta* + (recimo) *to forum* → *to artystum*, ali s prekrivanjem dveh ali celo treh besed, npr. *ten autor* + (recimo) *to morze* → *to autorze*. (Skąd bierzemy neutratywy i jak je odmieniać?, dostop 5. 5. 2024).

– zgolj izpeljanka od glagola *palić* ‘kaditi’ s pripono *-arcze* – ali *-yszczze*, npr. *badacz* ‘raziskovalec’ – *badaczka* ‘raziskovalka’ → *badaczyszczze* (n).

Tudi za pogosto navajane dvojnične oblike z obrazilom *-o* se zdijo (ker ni treba dodajati pripone) kot motivirajoči formalno najbližji samostalniki ženskega spola, npr. *dziennikarka* (f) → *dziennikarko* (n), *pisarka* (f) → *pisarko* (n), tudi *sąsiadka* → *sąsiadko*, *studentka* → *studentko*, *piosenkarka* → *piosenkarko*. Množinske oblike se tvorijo z *-a*, kot to sicer velja za samostalnike srednjega spola, pri čemer pa se izglasna premena podstave ohranja, npr. *sąsiedzia*, *twórcza*, *Pol(a)cza*, *autorza*, *absolwencja/absolwentcza*, *studencja*, *artyszczza*. Ni odveč poudariti, da mnoge tako edninske kot množinske oblike zvenijo domače, saj so pogosto homonimne z edninskimi ženskimi oblikami (v zvalniku in imenovalniku), npr. *badaczko* – *badaczka*, *pisarko* – *pisarka*, *studentko* – *studentka*. Lahko pa zvenijo kot avgmentativi, npr. *dziennikaro* – *dziennikara*, *reżysero* – *reżysera*. Ekspresivne, stilno zaznamovane so tudi tvorjenke iz podstav na *-ista/-ysta* s spremeno [st : šč], npr. *ekonomista* (m) → *ekonomiszczze* (n); *dentysta* (m) → *dentyszczze*.

Izpeljanke z obrazilom *-o* je mogoče interpretirati tudi kot tvorjene iz samostalnikov za moške osebe: *pisarz* (m) → *pisarko* (n), *tancerz* (m) → *tancerko* (n). V tem primeru gre za priponsko obrazilo s spremeno in spremembo sklanjatvenega vzorca – besedotvorni podstavi, v izglasju katere prihaja do premene [ž : r], dodamo pripono *-k-*, sklanjatveni vzorec pa spremenimo v srednji s končnico *-o*.

Čeprav se je avtorjem spletne strani *zaimki.pl* končnica *-ę* za tvorbo nevtrativov sprva zdela dobra ideja (oblike tega tipa so v slovar *Słownik Neutratywów Języka Polskiego* uvrščene, npr. *autorz-ę* ‘avtor’ (n)), so jih sčasoma začeli opuščati. Kot razlog navajajo, da se »s pomočjo pripone *-ę* tvori pomanjševalnice« (in prav s kvalifikatorjem, ki na to opozarja – *zdrob.* –, so jih (čeprav nesistemske) v slovarju označevali ob dvojničnih nezaznamovanih oblikah nevtralnega spola, npr. *autorze/autorum/zdrob. autorzę*). Vendar pa sploh ne gre za pomanjševalnice,¹⁰ temveč za omejeno skupino poimenovanj za mlada bitja, torej (človeške in živalske) potomce, izpeljanih le z enim sklonskim obrazilom za srednji spol *-ę*,¹¹ v množini *-ęta*, ki pa je tu zelo produktivno, npr. *niemowlę* ‘dojenček/dojenčica’, *cielę* ‘tele’, *pisklę* ‘pišče’. Te tvorjenke najpogosteje nastopajo v množini¹² (*kocięta*), posameznost pa izraža deminutivna pripona *-ko* (*kociątko*), kar povzroča nastanek parov: *cielę* : *cielątko*, *Cyganię* : *Cygiątko*. Pri sklanjatvi teh samostalnikov prihaja do podaljšanja osnove

10 V poljščini *-ę* (slovenski *-e* v teh primerih je denazaliziran iz nosnika) nastopa tudi v stilno nezaznamovanih besedah tipa *imię* ‘ime’, *zwierzę* ‘žival’, *ramię* ‘rame/rama’, *plemię* ‘pleme’. V to sklanjatev spada tudi samostalnik *ksiączę* ‘princ’, danes moškega, v stari poljščini pa srednjega spola v pomenu ‘nedorasel knez’.

11 Drugo obrazilo je pripona *-ak*, npr. *niemowlak*, *cielak*, *pisklak*, ki glede na izpeljanko z obrazilom *-ę* poleg informacije o mladosti izraža nekoliko drugačno čustveno zaznamovanost, prim. *kocię/kociąk* (Grzegorzczkova, Laskowski, Wróbel 1999: 430).

12 Prim. tudi *dziewczę* ‘dekle’, ki se običajno uporablja v množini *dziewczęta* ‘dekleta’, ker ednina danes zveni šaljivo – podobno velja za zastarel izraz *chłopię* ‘fant; otrok moškega spola’, ki se danes lahko (šaljivo) uporablja v pomenu ‘fantič, mladenič’ (WSJP).

z *-ęć*¹³ v stranskih sklonih ednine in *-ęt-* v vseh sklonih množine (s premeno *ę* : *q* v rodilniku), npr. *autorz-ę* 'avtor' (n) – *autorz-ęci-a*; *autorz-ęt-a*, *autorz-qt-Ø*. V tem primeru se torej pregibnostni vzorec potencialnih novih oblik na *-ę* ujema s tistim v splošni poljski rabi. Ker mora biti kriterij za izbor končnice pri nevtrativih jezikovni občutek – kako je končnica lahko razumljena in na kaj lahko namiguje –, so jih po besedah avtorjev spletne strani *zaimki.pl* pri oblikah za nevtralni spol zaradi neenotnosti v dojemaju jezikovnih uporabnikov začeli opuščati.

Za tvorbo nevtrativov je mogoče uporabiti tudi morfem *-um*, ni pa jasno, pri katerih podstavah. Oblike s to pripono navadno nastopajo kot dvojnice, npr. *ten artysta* 'ta umetnik' (m) – *ta artystka* 'ta umetnica' (f) – *to artystczel/artyszczę/artystum* (n); *to studencie/studentum/studentko* (n).

Med nevtrativi najdemo tudi predloge tvorjenk, katerih nastanek je bolj kompleksen, njihova zgradba pa ni takoj razvidna, saj je rezultat sklapljanja oz. prekrivanja in nakopičenja različnih elementov dveh, celo treh besed, npr. *dziabko* (n) kot rezultat prekrivanja besed *dziadek* 'dedek' (m), *babcia* 'babica' (f) in – kot razlagajo avtorji strani *zaimki.pl* – izglasja/končaja izbrane (!) besede srednjega spola (v tem primeru *cacko* 'umetniško izdelan predmet, okras(ek); igračka'), kar s končnico *-o* povzroči prehod sklanjatvenega vzorca v srednji spol.¹⁴

3.2 Nevtralni glagoli

V okviru glagolov ob nevtrativih so predlagane oblike z morfemom za srednji spol *-o*, kar ni zares novost, saj jih sporadično srečamo v literarnih besedilih (tovrstna raba je bila po tradiciji omejena na antropomorfizacijo predmetov oz. pojavov srednjega spola (prim. Žmigrodzka 2016: 54), npr. *Słonko, co widziałoś?* 'Sončece, kaj si videlo?'), njihova tvorba pa je slovnično ustrezna. Dosedanja odsotnost tovrstnih oblik v spregatvenih vzorcih (1. in 2. os. ednine) se je utemeljevala s tem, da se v rabi ne pojavljajo, ker ima vsaka oseba že od rojstva določen spol. Tako so bile za glagolske oblike 1. in 2. os. ednine in množine predlagane svojstvene oblike, katerih inovativnost se kaže v nadomeščanju spolsko-številskega obrazila *-Ø/-a* in *-i/-y* s srednjespolskim *-o*, npr. *Gdy byłom w domu, zaczęłom gotować*. 'Ko sem bilo doma, sem začelo kuhati'.¹⁵

3.3 Nevtralni pridevniki in zaimki

Pridevniške oblike v nevtralnem spolu ohranjajo sistemsko obliko srednjega spola *-e*, npr. *Myślę, że ono jest bardzo mile, przyjacielskie i urzekające* 'Mislim, da je ono zelo prijazno, prijateljsko in očarljivo'. Enako velja za posamostaljene pridevnike tipa *znajomy* 'znanec' (m) : *znajoma* 'znanka' (f): v ednini – tudi v množini, kot je

13 V slovenščini to razumemo kot podaljševanje osnove *s-t*.

14 Skąd bierzemy neutratywy i jak je odmieniać? (dostop 6. 5. 2024).

15 Glede na končaj glagolskih oblik za srednji spol *-lom*, *-łoś* in *-ło* (prim. *mówilom** 'sem govorilo', *mówiloś** 'si govorilo', *mówilo* 'je govorilo'), ki se (v prvih dveh primerih) prekriva s polnopomenskima samostalnikoma s pomenom vrste živali in tipa orodja, zastava ponosa nevtralnega spola in nevtrativov predstavlja losa (polj. *łoś*) z lomilko (polj. *lom*) na štiribarvni podlagi (od zgoraj navzdol si vodoravno sledijo rumena, bela, vijolična in črna).

značilno za nemoškoosebne oblike, npr. *znajome*, – imajo končnico *-e*, sklanjajo pa se kot pridevniki.

Pri zaimkih najdemo predlog za vpeljavo nevtralnih oblik na *-o* tipa *ktosio* (nedoločni ali poljubnostni zaimek) od *ktoś* ‘nekdo’, *nikto* (nikalni zaimek) od *nikt* ‘nihče’ ter uporabe že obstoječih: *kto* (vprašalni) ‘kdo’, *każde* (posploševalni) ‘vsake’, *wszystkie* (celostni) ‘vse’ – zadnji dve obliki sta homonimni s tistimi za srednji in v množini nemoškoosebni spol, npr. *każde dziecko* ‘vsak otrok’ – *wszystkie dzieci* ‘vsi otroci’ (Misiak 2023). Spremljajo jih glagolske oblike v srednjem spolu, npr. *Nikto nie zrobiło zadania domowego*. ‘Nikdo ni naredilo domače naloge’.

Pri pregibanju je pogosta prekrivnost nevtralnih oblik z moškimi, npr. pri osebнем zaimku *on* in *ono* (im. *on*; *ono*, rod. *gołjego/niego*, daj. *mułjemu/niemu*, mest. in or. *nim*) – razlika je vidna le v tožilniku, kjer so pri moškem spolu oblike enake rodilniškim (*gołjego/niego*), v nevtralnem spolu pa so take kot za srednji spol: *jełnie*. Zato nekateri raje uporabljajo modificirane različice drugih zaimkov, ki pa jih spremljajo glagolske oblike srednjega spola. Tu najdemo bogat nabor predlogov, ki jih predstavljamo v povedi – *on/ona/ono*: *Powiedziałem/Powiedziałam mułjej/mu, że gołjał/je lubię*. ‘Rekel/Rekla sem mu/ji/mu, da ga/jo/ga imam rado/a’. Če izberemo zaimek *ono* – enega izmed v nebinarni oz. nevtralni paradigmi priporočenih –, ga lahko sklanjamo na pet načinov:

- 1) nevtralni spol¹⁶ z moškimi oblikami (razen v tožilniku): im. *ono*, rod. *gołjego/niego*, daj. *mułjemu/niemu*, tož. *jełjełnie*, mest. in or. *nim* (*onołjego*: *Powiedziałom mu, że je lubię*. ‘Reklo sem mu, da ga imam rado.’);
- 2) nevtralni spol z ženskimi oblikami (razen v tožilniku): im. *ono*, rod. *jełjełniej*, daj. *jełjełniej*, tož. *jełjełnie*, mest. *niej*, or. *nią* (*onołjej*: *Powiedziałom jej, że je lubię*. ‘Reklo sem ji, da ga imam rado.’);
- 3) nevtralni spol s spojem moških in ženskih oblik: im. *ono*, rod. *jełgołjełgołniejgo*, daj. *jełmułjełmułniejmu*, tož. *jałgołjałgołniągo*, mest. *niejnim*, or. *niąnim* (*onołjełgo*: *Powiedziałom jełmu, że jałgo lubię*. ‘Reklo sem jimu, da joga imam rado.’);
- 4) nevtralni spol z elementi postspolnega spola: im. *ono*, rod. *nołjenołnieno*, daj. *nułjenułnienu*, tož. *jełjełnie*, mest. in or. *niem* (*onołjeno*: *Powiedziałom nu, że je lubię*. ‘Reklo sem nu, da ga imam rado.’);
- 5) nevtralni spol z množinskimi oblikami namesto moških: im. *ono*, rod. *ichłjenołnieno*, daj. *nułjenułnienu*, tož. *jełjełnie*, mest. in or. *niem* (*onołich*: *Powiedziałom im, że je lubię*. ‘Reklo sem jim, da jih imam rado.’).

Sklanjatev nevtralnih samostalnikov, pridevnikov ter nekaterih zaimkov in števnikov se lahko ravna po analogiji s srednjim spolom, torej s prekrivnimi oblikami imenovalnika, tožilnika in zvalnika, prim. *to kosmiczne twórce – te kosmiczne twórca*. A tudi tu je možno sklanjanje po več izbirnih vzorcih, pri čemer gre za odločitev posameznika kot jezikovnega uporabnika.

16 Spomnimo, da se v tradicionalnih slovnicaх imenuje srednji spol.

4 Zaključek

Kot je znano, normativno vrednost pridobijo le nekatere spremembe, ki jih lahko opazimo v jeziku. Za obravnavane elemente koncepta nebinarne poljščine v obliki nevtrativov, ki jih predlagajo avtorji spletne strani *zaimki.pl*, lahko rečemo, da perspektivo vpeljave tovrstnih inovacij v funkcionalen jezikovni sistem omejujejo. Opis motivirajoče usmeritve za uporabo analiziranih enot se zdi pri tem drugotnega pomena, čeprav se ga avtorji strani pogosto lotevajo, zato ga ne moremo zanemariti. Številčnost variant (tako na ravni besedotvorja kot pregibanja) in fakultativnost njihove distribucije – pri izboru je odločilen posameznik in njegove preference – za sistemsko uveljavitev nista ravno perspektivna. Le težka se ne bi strinjali z ugotovitvijo Małgorzate Gębke-Wolak (2022: 101), ki pravi, da »[z]elo previdno lahko napovemo, da se bodo v splošni poljščini kot stabilne uveljavljale inovacije systemskega značaja, tj. take, ki v sistemu ali že so – čeprav v drugi funkciji, drugačnem obsegu rabe – ali pa ponavljajo že znan mehanizem.« Že Zenon Klemensiewicz (1957) je pri vprašanju tvorbe novih (takrat ženskih) oblik poudarjal družbeni dejavnik in ugotavljal, da »[t]vorba ženskih poimenovanj sicer res pogosto naleti na pomenske in formalne težave, čeprav bi jih jezikovni sistem nekako že razrešil in premagal, če bi mu pri tem pomagal še pritisk družbene potrebe.« Čas bo najverjetneje pokazal, kako močan bo ta pritisk v primeru nevtralnih oblik – in ali ga bo pomanjkanje družbenega prepričanja, da je nove binarne oblike treba uporabljati, kakorkoli oslabilo. Binarne osebe včasih same menijo, da je »[t]vorba nevtralnih oblik lahko tvegana. Ker je bolj prirodno, včasih izmenično uporabljam moške ali ženske oblike, da mi ni treba iskati nevtrativov« (Konieczńska 2021).

Iz poljščine prevedel Domen Krvina.

Literatura

- DYSZAK, Andrzej S., 2024: Formy męsko- i żeńskoosobowe a niebinarni użytkownicy polszczyzny. U źródeł nowych zjawisk leksykalno-gramatycznych we współczesnym języku polskim. *Język Polski CIV/1*. 32–47.
- GĘBKA-WOLAK, Małgorzata, 2022: Językowe wykładniki niebinarności płci w polszczyźnie. Część 2: Innowacje a system i tendencje rozwojowe. *Prace Językoznawcze XXIV/1*. 101–116.
- GRZEGORCZYKOWA, Renata, LASKOWSKI, Roman, WRÓBEL, Henryk (ur.), 1999: *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*. T. I–II. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- KLEMENSIEWICZ, Zenon, 1957: Tytuły i nazwy zawodowe kobiet w świetle teorii i praktyki. *Język Polski XXXVII/2*. 101–119.
- KLEMENSIEWICZ, Zenon, 1982: *Składnia, stylistyka, pedagogika językowa. Wybór prac pod redakcją Anny Kalkowskiej*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- KOŁODZIEJEK, Ewa, 2022: Normatywne aspekty komunikacji inkluzywnej. *Studia Językoznawcze 21*. 23–24.
- KONIECZYŃSKA, Anna, 2021: Niebinarne Ali: Nie czuję się ani kobietą, ani mężczyzną. *Vogue*. <https://www.vogue.pl/a/osoba-niebinarna-o-swoich-doswiadczeniach> (dostop 23. 4. 2024).
- Manifest Niebinarnej Polszczyzny. *Zaimki.pl*. <https://zaimki.pl/manifest> (dostop 5. 5. 2024).
- MARKOWSKI, Andrzej, 2007: *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- MISIEK, Szymon, 2023: Co warto wiedzieć o używaniu (i tworzeniu) zaimków?, Zaimki.pl Kolektyw »Rada Języka Neutralnego.« <https://zaimki.pl/jak-działają-zaimki> (dostęp 25. 4. 2024).
- Słowniki neutralnego i niebinarnego języka. <https://zaimki.pl/rzeczowniki> (dostęp 18. 4. 2024).
- Skąd bierzemy neutratywy i jak je odmieniać? <https://zaimki.pl/tworzenie-neutratyw%C3%B3w> (dostęp 5. 5. 2024).
- SZPYRA-KOZŁOWSKA, Jolanta, 2024: *Człowiek, polityk, podatnik*. Czy generyczne maskulinum ma charakter w pełni inkluzywny? *Język Polski* CIV/1. 17–31.
- WALKIEWICZ, Aleksandra, 2022: Językowe wykładniki niebinarności płci w polszczyźnie. Część 1: Wprowadzenie do problematyki i próba systematyzacji. *Prace Językoznawcze* XXIV/1. 85–100.
- WSJP = *Wielki słownik języka polskiego PAN*. Uredził Piotr Źmigrodzki. <https://wsjp.pl/> (dostęp 15. 4. 2024).
- WTORKOWSKA, Maria, 2019: O żeńskich formach nazw zawodów, tytułów i stanowisk w języku polskim. *Slavistična revija* LXVII/2. 223–232. <https://srl.si/ojs/srl/article/view/2019-2-1-10>.
- WTORKOWSKA, Maria, 2021: Tvorjenje poimenovanj za ženske nosilke poklicev, nazivov in funkcij v poljščini in slovenščini. *Jezikoslovni zapiski* XXVII/1. 87–102. <https://ojs.zrc-sazu.si/jz/article/view/10061>.
- Zaimki.pl*. <https://zaimki.pl/> (dostęp 23. 4. in 6. 5. 2024).
- ŹMIGRODZKA, Bożena, 2016: Nowe zastosowania form czasownikowych 1. i 2. os. lp. rodzaju nijakiego czasu przeszłego we współczesnych tekstach. *Język Polski* XCVI/2. 51–72.

